

forskningen dér fik afgørende betydning, også internationalt. Selvom forfatteren ønsker at fremhæve den sociale stigmatisering af tuberkulosepatienterne, er dette emne desværre heller ikke analyseret systematisk, men udelukkende præsenteret gennem interviewbrudstykker, der formodes at tale for sig selv. Historierne er rørende og sørgelige, men giver ikke ved egen kraft en tilstrækkeligt bred belysning. En eller anden grad af sammenligning med andre epidemiske sygdomme og tilføjelse af internationalt perspektiv havde nok været fordelagtig.

Hvordan tuberkulosebekæmpelsen spillede sammen med udviklingen af den danske velfærdstat og de ændrede tankegange i staten om social understøttelse og forsorg er et emne af særlig interesse, men berøres kun perifert. Det samme gælder de sociale problemer for de mange tuberkuloseramte grønlændere, som i 1950'erne blev behandlet i Danmark: Hvad gjorde de, når de ikke kunne genoptage deres erhverv efter endt behandling, eller dårlige boligforhold medførte tilbagefald? Påtog Danmark sig som kolonimagt sit ansvar, og i givet fald hvordan? På samme måde tænker jeg på, om den rutinemæssige sterilisation af svært tuberkuloseramte kvinder (for at undgå at graviditet skulle forringe deres helbred så meget, at de døde) var så uproblematisk som det fremgår af bogen – ikke mindst med tanke på, at de syge kvinder ofte tilhørte samfundets bund. Det er svært ikke at få tanker om, at sterilisationerne – bevidst eller ubevidst – havde eugeniske overtoner.

Hvis man er interesseret i at dykke ned i et tuberkulosesanatoriums både omskiftelige og sørgmodige hverdagsliv eller i konkrete cases om tuberkuløse danskere og deres problemer med liv og sygdom, så er Høy-Nielsens bog anbefalelsesværdig. Det samme gælder, hvis man vil have et heltebillede af et progressivt sundhedsvæsen bekræftet. Men som helstøbt historisk fortælling om tuberkulose som folkesygdom i forrige århundrede rammer bogen ikke plet.

Anita Kildebæk Nielsen

PER BOJE, MARIANNE ROSTGAARD & MOGENS RÜDIGER: Handelspolitikken som kampplads under Den Kolde Krig. Aalborg Universitetsforlag 2012. 424 s. 299 kr.

Det er på flere måder en overraskelsesbog, de tre Aalborg-historikere (to nuværende og en tidligere) har udgivet om efterkrigsårenes handelspolitik. Til en start er det nok mindre overraskende, at emnet, trods titlens bredde, ikke omhandler andet end dansk handelspolitik mod Øst, og at vi endda kun ser på den første del af Den kolde Krig

– frem til 1961. I den første af bogens tre solide dele, Per Bojes »Danmarks tredje samhandelspartner 1945-60«, giver man gerne forfatteren ret i, at østhandelen er overset i de almindelige fremstillinger. Forfatteren udvikler med sikker hånd og uden historiske efterregninger de synspunkter, der løbende kom til udtryk fra erhvervsliv, politikere og statsmagten overfor mulighederne for handel med Østlandene, anskuet som en tredje partner, der kunne modvirke en uønsket dansk afhængighed af Storbritannien og USA. Det var netop det, der var tale om i udgangspunktet efter 1945, også i lyset af erfaringerne fra mellemkrigstiden, som Boje fremdrager gennem en omfattende rapport fra Udenrigsministeriet (Kampfs notater 1945). Det er overraskende, hvor samstemmende forventningsfulde det danske erhvervsliv, politikere og embedsmænd var overfor en fremtidig samhandel med Østblokken – af rent handelsmæssige og valutariske grunde. Mindre overraskende er, hvor lidt der kom ud af det. Det skyldtes imidlertid ikke blot, at politiske hensyn spillede ind, idet både Vestmagterne og Sovjetunionen i perioder havde interesse i at begrænse samhandelen. Det var også, fordi Østblokkens konkurrenceevne hurtigt blev utilstrækkelig, og faktisk også fordi erhvervsinteresser i Vesten modarbejdede østhandelen.

Boje giver i sin del af bogen en afvejet oversigtlig fremstilling – overvejende på grundlag af arkivalier i Udenrigsministeriet – af forhandlingsforløb for de bilaterale handelsaftaler, mens handelsudviklingen som sådan, med skift i omfang, varer og handelspartnere, klart nok ikke er i fokus. Alligevel er det overraskende, at der i afsnittet, og i bogen som helhed, ikke etableres et kvantitativt grundlag for analysen af handelspolitikken udvikling. Noget tyder dog på, at der er sket en fejl under opsætningen: På s. 71 henvises der til en 'figur 1'. To figurer, der passer ind i konteksten, optræder imidlertid først på siderne 118 og 121 og det uden figur-nummer eller anden markering af, til hvilket sted i teksten de knytter sig. På s. 72 henvises til figurerne 2-9, som antagelig skulle vise detaljer for de enkelte østlande, men slet ikke er med i bogen.

Mogens Rüdiger går i sit afsnit om handelspolitik og sikkerhed nærmere ind på årsagerne til nedgangen i østhandelen og den mulige sammenhæng med dansk deltagelse i den vestlige blokpolitik, altså accepten af Marshall-hjælpen, tilslutning til OEEC og NATO, og endelig (1950) indtrædelsen i det vestlige samarbejde i CoCom, der tog sig af de sikkerhedsmæssige aspekter af den internationale handel. Undersøgelsen gennemgår meget detaljeret, hvordan Danmark agerede overfor alliancepartnerne i CoCom og vice versa. Det er tydeligvis et

ganske stærkt eksponeret forskningsfelt med internationalt perspektiv og rummende forskellige synspunkter på, hvordan CoCom fungerede internt. Specielt er det spørgsmålet, om USA udøvede pression overfor genstridige lande ved fastlæggelsen af eksportkontrol samt landenes forhandling med Østlandene, og hvorvidt netop Danmark gjorde sig ud til bens – og hvorfor. Rüdiger argumenterer for, at Danmark måske nok var »allieret med forbehold«, når man konsekvent modarbejdede økonomisk krigsførelse overfor Østblokken, og når man argumenterede for, at øget samhandel med Østblokken var en fordel både ud fra økonomiske hensyn og ud fra et afspændingsperspektiv, men at der på den anden side ikke er nogen eksempler på, at man fra amerikansk side måtte ty til trusler eller tvang, og at Danmark selv var skyld i den eneste situation, hvor man kom til at stå isoleret i det multilaterale forum.

Sammenholdt fremstår resultatet af bogens første to hoveddele derfor som en nøje pointeret og ret snævert fokuseret tilbagevisning af, at danske positioner i forhold til handelsforhandlinger eller CoCom-samarbejdet overhovedet var påvirket af pres fra Østblokken. Nedgangen i samhandelen i 1950'erne efter en opgang i 1940'erne bogføres som resultat af opbygningen af faste blokke i såvel Vest som Øst med hver deres særegne samhandelsmønstre, i Vesten bestemt af adskillelsen af handel fra politik og den gradvise liberalisering. Det er altså ikke på nogen af disse felter tegn på, at eventuelle indre danske konflikter fik udenrigspolitiske konsekvenser.

Hvad angår den afsluttende tredje analyse af handelspolitikken som kampplads, Marianne Rostgaards fremstilling af østhandel og opinionsdannelse 1945-60, er det måske forståeligt, at det her må afklares, om og hvordan man fra sovjetisk side forsøgte at påvirke den danske opinion med henblik på at påvirke/ændre dansk sikkerheds- og alliancepolitik, ligesom det er forståeligt, at spørgsmålet om samhandelen med Øst kunne politiseres i den danske offentlighed. Men at finde en virknings-sammenhæng mellem målelig sovjetpropaganda og indre danske konflikter om karakter og omfang af østhandelen, der giver udslag i opinionsændringer (fra et givet niveau) på synet på Sovjetunionen i den danske offentlighed, forekommer mig meget vanskeligt og i bedste fald pladskrævende. På den anden side har forfatteren jo tidligere demonstreret greb om lignende opinionsundersøgelser.

Fremstillingen er ganske omfattende, men resultaterne efter min mening ikke ganske overbevisende. På det forsigtige niveau forfatteren konkluderer, kan jeg imidlertid godt følge hende: Sovjetiske forsøg på at påvirke en opinion i Danmark til at være positiv overfor øget

handel fungerede bedst i »tøbrudsperioder« – som förstærkning af et positivt indtryk. Forfatteren kalder sådanne processer *public diplomacy*. Den grundlæggende skepsis overfor det sovjetiske system lykkedes det aldrig fra sovjetisk hold at få rokket ved. Det kan synes et beskedent resultat, men harmonerer dog skrøbeligt med konklusionen i de to foregående dele af bogen.

Bogen har altså sine overraskelser og også sine svagheder i disponeringen. Den største overraskelse melder sig nok, hvis man ud fra forlagets bagsidepræsentation forventer en bred undersøgelse af dansk samhandel med de kommunistiske lande i 1950'erne. Det er der ikke tale om. Noget forklares nok af, at den bygger på et projekt, der var finansieret af en særlig finansudvalgsbevilling til »historisk udforskning af indre danske konflikter under den kolde krig«. Med andre ord var det en del af nullernes folketingsflertals finansiering af kulturkampen, der blev kanaliseret til SDU, hvis rektor, som indledningen beretter, besluttede, at midlerne skulle udlyses bredt. Det var jo udmærket, ja faktisk rigtig godt. I bogens fælles afsluttende konklusion trækker forfatterne nogle nyttige og gavnlige perspektiver op for den fremtidige forskning i Den kolde Krig, herunder en særdeles velbegrundet advarsel mod at tilbagediskontere 1980'ernes ('indre danske') konflikter til 1950'erne.

Hans Kryger Larsen